

تحلیل مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در محله عامری شهر اهواز

مسعود صفایی پور، دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه شهید چمران اهواز
هادی علیزاده*، دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه شهید چمران اهواز
صفیه دامن باغ، کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه شهید چمران اهواز

وصول: ۱۳۹۲/۶/۲۸ پذیرش: ۱۳۹۳/۹/۱۷، صص ۲۰-۱

چکیده

هدف اصلی پژوهش حاضر سنجش وضعیت مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در محله عامری اهواز است که در قالب دو هدف فرعی تشخیص میزان تحقق و اولویت این مؤلفه‌ها از دیدگاه کارشناسی و ساکنان محله به انجام رسیده است. مؤلفه‌های مطرح شده برای سنجش و ارزیابی وضعیت سرمایه اجتماعی در محله عامری در سه بعد درون گروهی (سرمایه اجتماعی هم‌پيوندی)، بین گروهی (سرمایه اجتماعی اتصالی) و فراگروهی (سرمایه اجتماعی مربوط کننده) تنظیم شده‌اند. در این راستا، روش شناسی پژوهش، «توصیفی^۰ تحلیلی» است که در آن مبنای گردآوری داده‌ها در قالب روش پیمایشی و به صورت پرسشنامه‌ای است. بدین صورت که ابتدا از نظرات ۱۵ نفر از کارشناسان برای تعیین میزان تحقق مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در محله و سپس به صورت تصادفی ساده و بر مبنای جمعیت محله از نظرات ۳۲۲ نفر از ساکنان محله عامری برای تعیین میزان اولویت این مؤلفه‌ها در محله عامری استفاده شده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها متناسب با اهداف یاد شده از مدل تحلیل سلسله مراتبی فازی (FAHP) برای ارزیابی نظرات کارشناسان و آزمون آماری T برای ارزیابی نظرات ساکنان محله در قالب نرم افزار SPSS استفاده شده است. نتایج به‌دست آمده نشان می‌دهد که از دیدگاه کارشناسان شاخص سرمایه اجتماعی هم‌پيوندی با توجه به میزان ۰/۴۷۴ وزن فازی در مدل تحلیل سلسله مراتبی فازی نسبت به دیگر ابعاد، در محله بهتر تحقق یافته است. ارزیابی میزان اولویت مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی از دیدگاه شهروندان محله نشان می‌دهد که بعد سرمایه اجتماعی اتصالی با توجه به مقدار ویژه به‌دست آمده و میزان اختلاف از میانگین پایین ۰/۶۳- در آزمون آماری T دارای اولویت بیشتری جهت پرداخت به بهبود وضعیت آن در محله است.

واژه‌های کلیدی: سرمایه اجتماعی، سرمایه اجتماعی هم‌پيوندی، سرمایه اجتماعی اتصالی، سرمایه اجتماعی مربوط کننده، محله عامری، شهر اهواز.

بیان مسأله

امروزه یکی از مسایلی که در تداوم و ایجاد روابط پایدار اجتماعی در جامعه نقش موثری ایفا می‌کند، سرمایه اجتماعی است (Joen & Moore, 2012). این مسأله با توجه به پیچیده‌تر شدن روابط اجتماعی و به دنبال آن نیازهای اجتماعی در شهرها شکل ضروری‌تری را به خود می‌گیرد (Fistola, 2011). چرا که مسأله روابط اجتماعی از درون خانواده‌ها و روابط بین‌گروهی در جوامع شهری گرفته تا ارتباط، تعامل و اعتماد متقابل آنها با مدیران و سیاست‌گذاران شهری، از چالش‌های اساسی در تحقق یک جامعه سالم و در پیرو آن شهر سالم است (Sharp & Smith, 2003).

ابتدایی‌ترین سطح نمایش مقوله سرمایه اجتماعی روابط، اعتماد و مشارکت درون خانوادگی است (Blanco, 2006:23). مطالعات صورت گرفته توسط اتحادیه اروپا و بانک جهانی^۱ نشان می‌دهد که در شهرهای امروزی چالش‌هایی مانند ضعف و گسست در روابط متقابل خانوادگی که با عنوان یک شبکه خویشاوندی از آنها یاد می‌شود، با پدید آوردن فردگرایی، و ایجاد انواع ناهنجاری‌ها بر سرمایه اجتماعی شهروندی تأثیر منفی می‌گذارد (Tsai et al., 2014:14). مطالعات جامعه‌شناسان نیز در این حوزه نشان می‌دهد که روابط پایدار درون خانوادگی که

پایه‌های اعتماد، انگیزش، رشد مشارکت و ارتباط متقابل را پرورش می‌دهد، مبانی مفهومی سرمایه اجتماعی از نوع هم‌پیوندی و درونی را به وجود می‌آورد (Hung et al., 2009:454). به طوریکه ضعف در حوزه سرمایه اجتماعی هم‌پیوندی، خود باعث تضعیف رشد فرهنگی افراد^۲، عدم رشد فرهنگ اعتماد و مشارکت‌مندی افراد می‌گردد که سرچشمه اصلی آن کانون خانواده‌ها به عنوان تربیت‌کنندگان نسل‌های اجتماعی است (Macdonald, 2011).

بعد دیگر مقوله سرمایه اجتماعی به ارتباط جوامع و شهروندان با گروه‌های هم‌نوع خود و دیگر شهروندان در شهر اشاره دارد. این سطح از سرمایه اجتماعی موضوعاتی چون مشارکت، اعتماد، ارتباطات و تعاملات بین‌گروهی را در میان جوامع شهری مطرح می‌سازد که به شکل‌گیری احزاب و تشکل‌های شهروندی منجر می‌شود (شرفی و برک پور، ۱۳۸۹: ۸۷). مطابق پژوهش‌های صورت گرفته، این سطح از سرمایه اجتماعی که طبق تعاریف رابرت پوتنام^۳ با عنوان سرمایه اجتماعی اتصالی از آن یاد می‌شود (Tsai et al., 2014:15) در مباحث پایداری توسعه شهری (موسوی و همکاران، ۱۳۹۲)، احساس مشارکت‌مندی و تعاون و شرکت در گردهمایی‌ها و آیین‌های مشارکت همگانی چون انتخابات (پور محمدی و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۱) و مشارکت و

۱. مطالعات اتحادیه اروپا برای ارزیابی و آگاهی از میزان مشارکت و اعتماد مردم به طرح‌های توسعه اقتصادی و سیاسی و شرکت در انتخابات به تدوین شاخص‌های عمده‌ای در زمینه سرمایه اجتماعی انجامیده است. مطالعات بانک جهانی نیز در راستای بسترسازی برای حکمرانی خوب شهری به مشارکت و اعتماد و آگاهی مردم در قالب مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی تأکید کرده است.

۲. توجه به ارتقاء مفاهیم سرمایه اجتماعی در سطح خانواده‌ها از سوی سازمان ملل و جامعه‌شناسان غربی به عنوان کلید اصلی فرهنگ سازی برای دستیابی به تعالی اجتماعی در زمینه شاخص‌های یک شهر سالم و مشارکت‌مند توصیف و تأکید شده است.

3. Robert Putnam

2006). این سطح از سرمایه اجتماعی یکی از ملزومات اصلی برای دستیابی به شهرهای پایدار و مشارکت‌پذیر و تحقق رویکردهای برنامه‌ریزی پویا و مشارکتی در شهرها قلمداد می‌گردد (Ibid, 16). تحقق اعتماد و روابط متقابل بین مدیران و رهبران اجتماعی با مردم در شهرها راه‌گشای بسیاری از مسایل و برنامه‌هایی است که می‌تواند در تحقق جامعه سالم و پایدار، مهم ارزیابی گردد (پیرزاده، ۱۳۸۷: ۲۶۵). مطالعات صورت گرفته در این حوزه نشان می‌دهد برخورداری از سرمایه اجتماعی مربوط کننده در شرکت و مشارکت در طرح‌های توسعه شهری، انتخاب مدیران و فعالان شهری شایسته، مشارکت در حل مسایل و بحران‌های شهری (Kim & Kawazaki, 2013) ایجاد تحول در ارتباط مردم با مسئولان در برخورد با مباحثی چون بافت‌های فرسوده شهری (خواجه شاهکوهی و همکاران، ۱۳۹۲) مشارکت در تدوین و اجرای طرح‌ها و نظارت بر طرح‌های توسعه شهری (EU, 2009) می‌تواند بسیار راهگشا باشد. بنابراین با توجه به مسایل یاد شده بدیهی است سرمایه اجتماعی و تحقق آن از حالت درون‌گروهی گرفته تا حالت پیشرفته آن یعنی تعامل و اعتماد بین مردم و مدیران و سیاست‌گذاران در شهرها تا چه میزان می‌تواند در داشتن شهرهای پایدار، پویا و مشارکت‌پذیر مؤثر باشد.

با توجه به مسایل و ویژگی‌های یاد شده در خصوص ضرورت پیگیری و تحقق مؤلفه‌ها و شاخصه‌های سرمایه اجتماعی در شهرها، در مطالعه حاضر محله عامری در شهر اهواز به عنوان بستر مورد مطالعه برای ارزیابی و اولویت‌سنجی تحقق و پیاده-

همیاری در مباحث امنیت اجتماعی (هاشمیان‌فر و همکاران، ۱۳۹۲) بسیار تأثیر گذار است. بنابراین امروزه وجود سرمایه اجتماعی در سطح سرمایه اجتماعی اتصالی یکی از دغدغه‌های اصلی مدیران و سیاست‌گذاران شهری در داشتن یک جامعه نقش‌پذیر، فعال و مشارکت‌پذیر قلمداد می‌گردد (Bauernschuster, 2014:73). مسأله برخورداری از سرمایه اجتماعی اتصالی با وجود تنوع قومیت‌ها و فرهنگ‌ها و افزایش میزان شهرگرایی در بین جوامع شهرهای در حال توسعه که افراد و گروه‌هایی را با سلاقی و آداب و رسوم متنوعی به خود می‌پذیرند، بسیار پیچیده و با چالش‌های متنوعی همراه است (Carpenter et al., 2004). از سوی دیگر باید اذعان کرد که وجود چنین سرمایه‌ای در شهرها در تحقق یک شهر پایدار به لحاظ اعتماد و انسجام و مشارکت مندی اجتماعی بسیار ضروری است (پورمحمدی و همکاران، ۱۳۹۰).

جدای از تعامل، ارتباط، مشارکت و اعتماد درون‌گروهی و بین‌گروهی اجتماعات شهری، مسأله دیگری که در تکمیل فرایند مشارکت و اعتماد اجتماعی در شهرها در قالب مفهومی سرمایه اجتماعی باید تحقق یابد اعتماد و تعامل بین شهروندان و اجتماعات شهری با هدایت کنندگان، مدیران و سیاست‌گذاران شهری است که طبق تعاریف اندیشمندان غربی^۱ از آن با عنوان سرمایه اجتماعی مربوط کننده یاد می‌شود (Blanco & Campbell, 2004).

۱. در تعاریف رابرت پوتنام و جیمز کلمن و همچنین شاخص‌های مطرح شده برای ارزیابی سرمایه اجتماعی در اتحادیه اروپا به این سطح از رابطه، اعتماد و مشارکت اجتماعی اشاره و تأکید شده است.

ارتقای آن با توجه به شرایط موجود در محله عامری اهواز می‌تواند ضروری و راهگشا باشد.

اهمیت و ضرورت پژوهش

یکی از ارکان اصلی دستیابی به توسعه پایدار شهری، داشتن پایداری و پویایی اجتماعی در شهرهاست. پویایی و پایداری اجتماعی در شهرها مستلزم داشتن روحیه همبستگی، اعتماد و مشارکت در اجتماعات شهری است که در سایه مفهومی سرمایه اجتماعی می‌تواند به نوبه خود صورت ایده‌آل برنامه‌ریزی و مدیریت شهری را نیز تحقق می‌بخشد. این سخن از آن جا ناشی می‌شود که مطالعات صورت گرفته در این حوزه بر تأثیر وجود سرمایه اجتماعی بر مشارکت اجتماعی در طرح‌های توسعه شهری مانند حمل و نقل پایدار، بازسازی و نوسازی بافت‌های فرسوده شهری، کیفیت زندگی، توسعه کالبدی، حتی تبلور حکمرانی خوب شهری، داشتن امنیت پایدار اجتماعی و فرهنگ سازی برای پذیرش طرح‌ها و برنامه‌های راهبردی شهری صحنه گذاشته‌اند. در حقیقت سرمایه اجتماعی حلقه گمشده مفاهیم توسعه برای دستیابی به شاخص‌های کیفی در زمینه داشتن جوامع سالم و پایدار نیز قلمداد می‌گردد. بنابراین برخورداری از ویژگی‌های ارزشمندی چون اعتماد، انسجام، مشارکت و ارتباطات سازنده اجتماعی از کوچک‌ترین مقیاس آن یعنی به صورت درون‌گروهی تا ارتباط سازنده اجتماعات شهری با مدیران، مسوولان و سیاست‌گذاران شهری در قالب مفهومی سرمایه اجتماعی را می‌توان سرمایه بزرگ یک شهر قلمداد کرد که با تجهیز به چنین داشته‌ای می‌توان

سازی مقوله‌ی سرمایه اجتماعی از طریق مؤلفه‌های مربوطه انتخاب گردیده است. محله عامری شهر اهواز به عنوان هسته‌ی اولیه شهر اهواز با سابقه سکونتی طولانی، امروزه به دلیل استقرار گروه‌های مهاجر و همچنین گروه‌های با میزان درآمد پایین که اکثر این مهاجرین از شهرها و روستاهای اطراف شهر اهواز هستند، با چالش‌هایی چون شکل‌گیری تنوع قومیتی و فرهنگی و ترکیب جمعیتی غیر متعارف و نابهنجاری‌ها و مشکلات اجتماعی مواجه است. به طوری که قومیت‌گرایی و جبهه‌گیری در مسایل مهمی چون مباحث مشارکتی در طرح‌ها و برنامه‌های عمرانی مانند مداخله در بازسازی و نوسازی بافت‌های فرسوده که این محله نیز جزو این بافت‌ها محسوب می‌شود و مشارکت در مباحث انتخاباتی و سایر تعاملات اجتماعی به عنوان یکی از ملاک‌های جدایی‌گزینی اجتماعی و چالش‌های موجود در این محله محسوب می‌گردد. در کنار این مسایل عدم پذیرش طرح‌های توسعه و عدم پذیرش تعامل با قومیت‌ها و فرهنگ‌های ساکن در محله توسط ساکنان از معضلات و چالش‌های عمده مدیریت شهری در جهت ایجاد مشارکت، اعتماد و تعامل اجتماعی در این محله به شمار می‌رود. از سوی دیگر تخریب‌های غیر اصولی در بافت‌های محله به ایجاد فضاهای ناامن در محله نیز کمک کرده و در نتیجه به رخداد ناهنجاری‌های اجتماعی و عدم تعامل بین مسوولان و ساکنان منجر شده است. با این توصیفات به نظر می‌رسد از یک سو پیگیری مؤلفه‌ها و شاخص‌های تأمین‌کننده‌ی سرمایه اجتماعی و تحقق آن و از سوی دیگر اولویت‌سنجی این مؤلفه‌ها جهت بهبود شرایط و برنامه‌ریزی برای

مقدمات داشتن یک شهر سالم و پایدار را فراهم ساخت. در این راستا با توجه به مطالب یاد شده پیگیری مبحث برخورداری از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در محله عامری کلان شهر اهواز به جهت چالش‌های ذکر شده می‌تواند در شناخت نقاط ضعف و قوت در این زمینه و میزان تحقق این مؤلفه‌ها و همچنین شناخت اولویت اصلی برای پرداخت به این مهم را روشن ساخته و در برنامه‌ریزی‌های آینده در این زمینه راهگشا باشد.

اهداف پژوهش

هدف اصلی پژوهش حاضر تحلیل وضعیت مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در محله عامری اهواز است که در قالب دو هدف فرعی به انجام رسیده است.

- ارزیابی میزان تحقق مؤلفه‌های سرمایه‌های اجتماعی از دیدگاه کارشناسان در محله عامری اهواز؛
- ارزیابی میزان اولویت مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی از دیدگاه شهروندان در محله عامری اهواز.

سؤال‌های پژوهش

- کدام بعد از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی از دیدگاه کارشناسان در محله عامری اهواز نسبت به دیگر مؤلفه‌ها بهتر تحقق یافته است؟
- کدام بعد از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی از دیدگاه شهروندان از اولویت بیشتری جهت بهبود شرایط آن در محله عامری اهواز برخوردار است؟

پیشینه پژوهش

با توجه به ویژگی‌های متعالی سرمایه اجتماعی و مؤلفه‌های آن و ضرورت وجود و تقویت آن در شهرهای پرچالش امروزی، تحقیقات و مطالعات متعددی در این حوزه به انجام رسیده است. از جمله این تحقیقات در حوزه مطالعات داخلی می‌توان به پورمحمدی و همکاران (۱۳۹۰)؛ موسوی و همکاران (۱۳۹۱)؛ شاهکوهی و همکاران (۱۳۹۳)؛ ابراهیم زاده و زارع (۱۳۹۳)؛ سوری (۱۳۹۳)؛ عینالی و همکاران (۱۳۹۳) و حقیقتیان (۱۳۹۳) اشاره کرد که در مطالعات خود ضمن تأکید بر وجود سرمایه اجتماعی و تقویت پایه‌های آن در جوامع شهری، با تدوین شاخص‌های راهبردی در این حوزه بر تأثیر و نقش آن در حوزه مختلف چون توسعه پایدار شهری، امنیت اجتماعی، مشارکت شهروندی، مواجهه با بحران‌ها از جمله بحران‌های طبیعی مانند زلزله، پدافند غیر عامل، بهسازی و نوسازی بافت‌های فرسوده شهری و کیفیت زندگی شهری اشاره کرده‌اند. موضوع سرمایه اجتماعی و دستیابی به مؤلفه‌های آن در حوزه مطالعات خارجی نیز ابعاد گسترده‌ای داشته است. از جمله این مطالعات می‌توان به مرکز پژوهش‌های اجتماعی اتحادیه اروپا (۲۰۰۸)؛ کارپیانو و فیتزر^۱ (۲۰۱۴)؛ ابید و همکاران^۲ (۲۰۱۴)؛ دینگا^۳ (۲۰۱۴)؛ پرایتنو و همکاران^۴ (۲۰۱۴)؛ سان و شونگ^۵ (۲۰۱۴) و لی و کارتیکا^۶ (۲۰۱۴) اشاره کرد که در مطالعات خود ضمن تشریح اهمیت سرمایه اجتماعی در جوامع شهری، در قالب شاخص‌های

1. Carpiano & Fitterer, 2014
 2. Obeid et al., 2014
 3. Dinga, 2014
 4. Prayetno et al., 2014
 5. Sun & Shung, 2014
 6. Lee & Kartinga, 2014

انتخاب و به روش تصادفی ساده مورد پرسش و پاسخ قرار گرفته‌اند. برای تحلیل داده‌های به‌دست آمده از نظرات کارشناسان از مدل تحلیل سلسله مراتبی فازی (FAHP) و برای تحلیل نظرات شهروندان محله عامری از آزمون T تک نمونه‌ای استفاده شده است.

$$1: N = \frac{\frac{t^2 pq}{d^2}}{1 + \frac{1}{N} \left(\frac{t^2 pq}{d^2} - 1 \right)}$$

تأمین قابلیت اعتماد سازه‌های تحقیق

برای سنجش روایی سازه‌های تحقیق که در حقیقت شاخص‌ها و متغیرهای تشکیل دهنده آن‌هاست از نظرات ۱۲ نفر از اساتید دانشگاه در رشته‌های برنامه‌ریزی شهری، علوم اجتماعی و برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای (شهرسازی) استفاده است. برای تأمین پایایی سازه‌ها نیز پس از عمل پیش آزمون، از آزمون آلفای کرونباخ (رابطه ۲) در قالب نرم‌افزار SPSS استفاده شده است.

$$2 = r_{\alpha} = \frac{j}{j-1} \left(1 - \frac{\sum s_j^2}{s^2} \right)$$

متنوع و چند سطحی به تأثیر و رابطه مستقیم مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در حوزه‌هایی چون توسعه پایدار شهری، ایجاد شهرهای سالم، پیشبرد توسعه در بخش‌هایی چون اقتصاد شهری، حمل و نقل شهری، امنیت شهری، تشکیل شبکه‌های اجتماعی مشارکتی در شهرها و همفکری با مسئولان در رابطه با چالش‌ها و بحران‌های شهری اشاره کرده‌اند.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از لحاظ هدف‌گذاری با رویکردی کاربردی و از لحاظ روشی به صورت «توصیفی تحلیلی» به انجام رسیده است. برای گردآوری داده‌های توصیفی مربوط به ادبیات پژوهش از اسناد و مراجع معتبر در این زمینه استفاده شده است و برای گردآوری داده‌ها و اطلاعات لازم برای بخش تحلیلی پژوهش از روش پیمایشی به صورت ابزار پرسشنامه استفاده شده است. بخش تحلیلی پژوهش برای دستیابی به اهداف پژوهش در دو سطح نظرسنجی کارشناسی^۱ و نظرسنجی از شهروندان به انجام رسیده است. برای انتخاب جامعه نمونه از ساکنان محله عامری شهر اهواز، با استفاده از جمعیت محله و بهره‌گیری از فرمول کوکران (رابطه ۱)، با میزان تجانس ۰/۷ و سطح اطمینان ۰/۹۵، ۳۲۲ نفر از ساکنان محله

۱. شایان ذکر است که کارشناسان پژوهش را ۱۵ نفر از اعضای شورای اسلامی شهر اهواز و معاونت شهرسازی معماری و شهرداری منطقه ۱ اهواز به جهت قرارگیری این محله در محدوده شهرداری منطقه ۱ تشکیل می‌دهند. همچنین اشاره می‌شود که فرایند مصاحبه از کارشناسان پژوهش ۱ ماه به طول انجامیده است که زمان آن از اردیبهشت تا خرداد ماه ۱۳۹۲ بوده است.

جدول (۱) میزان پایایی شاخص‌های پژوهش بر مبنای میزان آلفای کرونباخ

شاخص‌ها	سرمایه اجتماعی هم پیوندی	سرمایه اجتماعی اتصالی	سرمایه اجتماعی مربوط کننده
تعداد گویه‌ها	۵	۵	۵
میزان آلفای کرونباخ	۰/۷۷	۰/۸۱	۰/۷۹

شاخص‌ها و متغیرهای پژوهش

در پژوهش حاضر برای تحلیل وضعیت مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی، شاخص‌ها و متغیرهای تشکیل دهنده، در سه سطح درون گروهی (خانوادگی - خویشاوندی)، بین گروهی (شهروندان با همدیگر) و فراگروهی (شهروندان با مسوولان و مدیران شهری) در جهت توجه به رویکرد از «پایین به بالا» در نحوه تحقق این رهیافت متعالی در شهرها انتخاب و دسته بندی و شده‌اند. برای جمع آوری شاخص‌ها و متغیرهای مرتبط با سطوح یاد شده اقدام به مطالعه

اسناد و منابع معتبر در این زمینه گردید تا شاخص‌ها و متغیرهای متناسب با این سه سطح انتخاب گردند^۱. بنابراین شاخص‌های پژوهش حاضر برای ارزیابی سرمایه اجتماعی را سرمایه اجتماعی هم پیوندی (درون گروهی)، سرمایه اجتماعی اتصالی (بین گروهی) و سرمایه اجتماعی مربوط کننده (فراگروهی) تشکیل می‌دهند که طبق تعاریف رابرت پوتنام، وولکاک و همچنین اتحادیه اروپا در این سه سطح مورد دسته بندی و ارزیابی قرار گرفته‌اند.

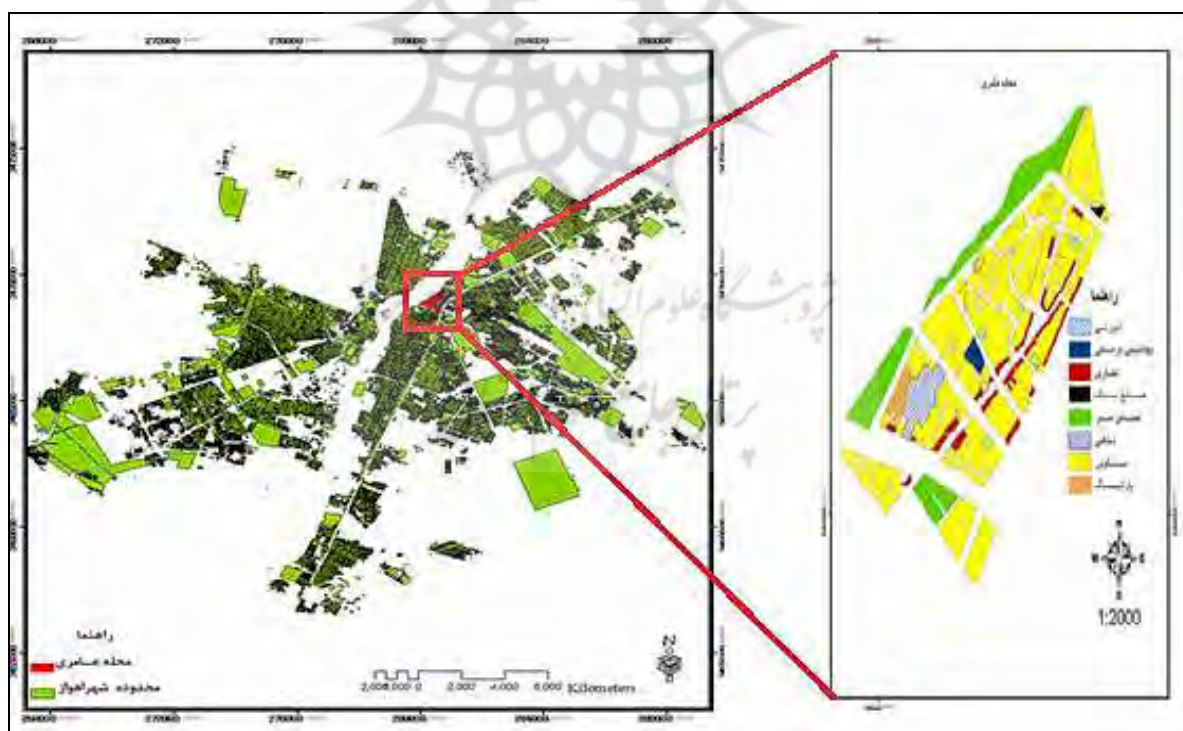
جدول (۲) شاخص‌ها و متغیرهای پژوهش

شاخص‌ها	متغیرها
سرمایه اجتماعی هم پیوندی	میزان اعتماد و همبستگی خانوادگی در برخورد با مشکلات - میزان علاقه اعضای خانواده به انجام کارهای مشارکتی - میزان همکاری و همفکری در مسایل خانوادگی با خویشاوندان - اعتماد و مشارکت اقتصادی با خویشاوندان - میزان اعتقاد به مشارکت اجتماعی همراه با خویشاوندان
سرمایه اجتماعی اتصالی	میزان اعتماد به همسایگان و غریبه‌ها ° میزان اعتقاد به مشارکت اجتماعی با سایر شهروندان - میزان علاقه به عضویت در تشکل‌ها و نهادهای شهروندی ° میزان علاقه به مشارکت در طرح‌های شهری با سایر شهروندان ° میزان اعتماد به عملکرد اجتماعی و مشارکتی ساکنان محله
سرمایه اجتماعی مربوط کننده	میزان اعتماد به عملکرد مسوولان و مدیران شهری ° میزان مشارکت در انتخابات شوراهای شهر ° میزان علاقه به مشارکت در پیشبرد طرح‌های شهری با مسوولان و مدیران شهری ° میزان اعتماد به طرح‌ها و برنامه‌های مدیران و مسوولان شهری ° میزان اعتماد به مشارکت پذیری و نقد پذیری مسوولان و مدیران شهری

معرفی محدوده مورد مطالعه

محله عامری شهر اهواز که به اهواز قدیم نیز شهرت دارد از شمال به محله خرم کوشک، از شرق به محله سخیره، از غرب به رودخانه کارون و از جنوب به خیابان رضوی محدود می‌گردد. این محله در سرشماری سال ۱۳۹۰ با حدود ۲۶۰۰ خانوار نزدیک به ۹۵۰۰ نفر جمعیت داشته که از این مقدار ۵۵ درصد مرد و ۴۵ درصد زن هستند و کاربری عمده این محله مسکونی است (آمارنامه شهر اهواز، ۱۳۹۱). محله عامری به عنوان هسته‌ی اولیه شهر اهواز علیرغم موقعیت مناسب در گروه بافت‌های قدیمی و کهنه شهر اهواز قرار گرفته است. وجود فضاهای ناهنجار، فقر اجتماعی و فقر و نارسایی‌های کالبدی در این

محله بیش از پیش وجود مشارکت اجتماعی در آن و توجه به محله را می‌طلبد. علاوه بر این مسایل یکی دیگر از ویژگی‌های این محله‌ی قدیمی سکونت قومیت‌های متعدد با فرهنگ‌های متفاوت که شامل اعراب، اقوام لر بختیاری و فارسی زبانان می‌شوند، است. این مسأله تأثیر بسزایی در تحولات مشارکتی و کالبدی محله نیز بر جای گذاشته است. به طوری که می‌توان یکی از عوامل اصلی عدم پیشبرد طرح‌های عمرانی و بهسازی در محله و عدم مشارکت شهروندان در طرح‌های اجتماعی و کالبدی محله را همین قومیت‌گرایی در محله عنوان کرد (شهرداری اهواز، ۱۳۹۱).

شکل (۱) موقعیت محله عامری در شهر اهواز

مبانی نظری پژوهش

سرمایه اجتماعی به عنوان منبعی برای کنش جمعی تلقی می‌گردد که علاوه بر آگاهی نسبت به امور عمومی اجتماعی یا سیاسی، شامل هنجارهای اعتماد (اعتماد عمومی یا تعمیم یافته و اعتماد نهادی و مدنی) و رفتارهای تعاملی که در درون شبکه‌های اجتماعی عمل می‌کنند است (فیروزآبادی و همکاران، ۱۳۸۹:۸). مفهوم سرمایه اجتماعی در برگیرنده مفاهیم متعالی چون انسجام، ارتباط متقابل، مشارکت و اعتماد است (Carpiano & Fitterer: 2014:226). در این مبحث عضویت در گروه‌ها و مشارکت در مسایل و آفرینش هنجارها و تعلق به آداب و نگرش‌های خاصی از مباحث عمده است (Megan et al., 2014:600) که خود شکل دهنده ایده‌هایی است که امروزه در مباحث برنامه ریزی و مدیریت مشارکتی بسیار ارزشمند تلقی می‌گردد (Dinga, 2014:246).

اصطلاح سرمایه اجتماعی نخستین بار در سال ۱۹۱۶، توسط هانی فان^۱ از دانشگاه ویرجینیای غربی مطرح شد. اما با وجود اهمیت آن در پژوهش‌های اجتماعی تا دهه‌ی شصت قرن بیستم که جین جاکوبز^۲ آن را در برنامه‌ریزی شهری به کار گرفت شکل جدی به خود نگرفت (Hartman, 2010:299). این مفهوم از دهه‌ی ۹۰ قرن بیستم به شکل گسترده وارد مباحث برنامه‌ریزی، علوم اجتماعی و حتی مباحث علوم سیاسی نیز شده است و خود را در تحلیل مباحث عمده‌ای در حوزه برنامه‌ریزی و علوم اجتماعی مانند شکل‌گیری قلمروهای مشارکتی، تبیین و شکل‌گیری هنجارهای اجتماعی، سلامتی و

نشاط اجتماعی، رشد و توسعه فرهنگ شهری، گسترش پایه‌های دولت‌های محلی بر پایه حکمرانی شهری نشان داده است (Bebbington, 2009:165). البته باید گفت که تبلور مفهوم سرمایه اجتماعی و مفهوم پردازی آن مرهون تلاش‌های سه تن از اندیشمندان اجتماعی؛ یعنی پیروردیو، رابرت پوتنام و جیمز کلمن است (پورمحمدی و همکاران، ۱۳۹۰:۳). به اعتقاد جامعه‌شناسان این سه نفر با دیدگاه‌های متفاوتی مفهوم سرمایه اجتماعی را بسط و گسترش داده‌اند. پیروردیو با تأثیرپذیری از رویکرد مارکسیسم مفهوم سرمایه اجتماعی را در قیاس با تولید و باز تولید نابرابری‌های اجتماعی به کار گرفته است (Maru et al., 2007:183). جیمز کلمن مفهوم سرمایه اجتماعی را با این توضیح که افراد در شبکه‌های عضو می‌شود و تمایل به ارتباط و اعتماد آنها در حوزه‌هایی است که به آن علاقه دارد و بنابراین بایستی برنامه‌ریزی و مدیریت توسعه در راستای سرمایه اجتماعی شهروندی باشد (Prayitno et al., 2014:544). رابرت پاتنام به عنوان یک جامعه‌شناس سیاسی، اما نگرش‌های متفاوت تری داشته و بسط مفهومی شاخص‌های سرمایه اجتماعی از نظرات او سرچشمه می‌گیرد (Bebbington, 2009:165). نگرش او نسبت به مفهوم سرمایه اجتماعی در شکل ۲ آمده است.

شکل (۲) مفاهیم اساسی تعریف سرمایه اجتماعی از دیدگاه رابرت پوتنام

منبع (Sun & Shung, 2014:336) (خواجه شاهکوهی و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۸)

از دیدگاه رابرت پوتنام جنبه‌هایی از سازمان‌های اجتماعی همانند شبکه‌ها، هنجارها، و اعتماد که همیاری و همکاری برای دسترسی به منافع متقابل را تسهیل می‌کند، همان سرمایه اجتماعی است (Chuang, 2008:1322). به اعتقاد بانک جهانی تأثیر سرمایه اجتماعی در مطالعات توسعه و مطالعه هنجارهای اجتماعی بسیار زیاد بوده است (World Bank, 2008). امروزه مطالعات مربوط به توسعه اقتصادی و ترویج الگوی پایداری در حوزه اقتصاد شهری (Bebbington, 2009:167)، راهکارگزینی برای فقر شهری (Lee & Kartinga, 2014:5486) و مسایل مربوط به حاشیه نشینی شهری (تاجبخش، ۱۳۹۲: ۹۷)، کمک به ترویج توسعه پایدار شهری (موسوی و همکاران، ۱۳۹۱: ۳۵)، مطالعات مربوط به برنامه‌ریزی راهبردی (مهدیزاده، ۱۳۸۵: ۳۷) و مدیریت پویا در شهرها با عنوان حکمروایی شهری از طریق مطالعه و تشویق شکل‌گیری شبکه‌های

مشارکتی مردمی (برک پور و اسدی، ۱۳۸۹) از مفهوم سرمایه اجتماعی در قالب انسجام و اعتماد و مشارکت‌مندی به عنوان راهکار پایدار در حوزه‌های مطالعاتی خود نام می‌برند. بنابراین پر واضح است که سرمایه اجتماعی یک مؤلفه‌ی کلان کیفی در حوزه مطالعات اجتماعی، برنامه‌ریزی و حتی سیاسی است که فرهنگ همبستگی و انسجام را با رویکرد از پایین به بالا نشان می‌دهد (Bebbington, 2009: 167). مطالعات صورت یافته در حوزه سرمایه اجتماعی و تلفیق آن با دیگر حوزه‌ها در سطوح متفاوتی به تحلیل تأثیر و ارزش آن پرداخته‌اند. به طوری که به اعتقاد برونس^۱، مفهوم سرمایه اجتماعی در سطوح مختلف فردی و خانوادگی، اجتماعات محلی، واحدهای همسایگی و حتی سطح منطقه‌ای و ملی نیز تبلور یافته است (Brunie, 2009:252).

1. Brunie

حالت، از پرورش و آموزش تعامل و روابط اعتماد آمیز و مشارکت مند در نهاد خانواده شروع شده و با ایجاد، همفکری و خلق سازمان‌ها و نهادهای مردم نهاد در شهرها که حاصل روابط متقابل و مشارکت مند در چهارچوب اعتماد بین گروهی آنهاست ادامه می‌یابد و در نهایت به شکل متعالی آن در ایجاد یک روابط مشارکت مند و متقابل بین شهروندان با نهادهای سیاست‌گذار در امور شهر منجر می‌گردد. این سطح از سرمایه اجتماعی در تأثیرگذاری بر طرح‌های و سیاست‌ها و داشتن انعطاف و مشارکت‌مندی در فرایند برنامه‌ریزی و مدیریت توسعه شهری بسیار تأثیرگذار و حیاتی است.

یافته‌های پژوهش

در بخش تحلیلی پژوهش متناسب با اهداف تعیین شده، ابتدا اقدام به نظرسنجی از کارشناسان پژوهش برای پاسخگویی به سؤال اول پژوهش گردید. با توجه به تحلیل داده‌ها به وسیله مدل تحلیل سلسه مراتبی فازی (FAHP)، پرسشنامه مقایسه زوجی برای وزن‌گذاری به شاخص‌ها و متغیرهای پژوهش تشکیل و به کارشناسان پژوهش ارائه گردید. شاخص‌ها و متغیرهای پژوهش در قالب طیف لیکرتی (۷ تایی) ارزش‌گذاری شده و برای تحلیل در مدل فازی پژوهش، وزن‌های به دست آمده به اعداد مثلثی فازی تبدیل شدند. در جدول ۳ اعداد فازی مثلثی و اهمیت آنها برای تحلیل داده‌ها آمده است.

در این راستا و در تدوین مؤلفه‌های تأثیرگذار برای مطالعه سرمایه اجتماعی شهروندی سطوح شناختی و ساختاری سرمایه اجتماعی بسیار راهگشا بوده است (پور محمدی و همکاران، ۱۳۹۰: ۵). در سطح شناختی به هنجارها و ارزش‌های مشترک، روابط اعتماد آمیز و روابط متقابل گروهی اشاره می‌شود که پدید آورده مؤلفه‌هایی چون سرمایه اجتماعی هم پیوندی^۱ (درون گروهی) که خود اشاره به علایق و اعتقادات درون گروهی افرادی است که دارای ارزش‌های مشترک واقعی مانند خانواده‌ها و شبکه‌های خویشاندی است (Besser, 2009:186) و همچنین سرمایه اجتماعی اتصالی^۲ که اشاره به روابط و تعاملات مشترک بین گروهی مانند شهروندان با همدیگر در قالب احزاب و محلات است است (پور محمدی و همکاران، ۱۳۹۰: ۸). در سطح ساختاری، سرمایه اجتماعی به صورت عینی و بیرونی بوده و به نقش‌ها و شبکه‌ها و سازمان‌های اجتماعی که از طریق قوانین و دستورالعمل‌های خاصی با هم در ارتباط و تعامل و نقش آفرینی هستند اشاره دارد (Yip, 2007:37). این سطح، در ارتباط با سرمایه اجتماعی مربوط کننده^۳ (فرا گروهی) است که خود اشاره به روابط و تعامل شهروندان با نهادهای قانونی و رسمی مانند مسئولان مدیریت شهری دارد (Sabatini, 2009:430). این سه نوع مؤلفه تشریح کننده سرمایه اجتماعی از کوچک ترین سطح تا مقیاس کلان آن برای ارزیابی دارایی‌های اجتماعی در مواجهه با چالش‌ها و مناسبات موجود در شهرها است. این

1. Bonding Social Capital
2. Bridging Social Capital
3. Linking Social Capital

جدول (۳) متغیرهای زبانی برای ارزیابی اهمیت شاخص‌ها و متغیرهای پژوهش

اهمیت شاخص‌ها	عدد فازی
بسیار نامناسب	(۰، ۰، ۰/۱)
نامناسب	(۰، ۰/۱، ۰/۳)
تا حدودی نامناسب	(۰/۱، ۰/۳، ۰/۵)
بی تفاوت	(۰/۳، ۰/۵، ۰/۷)
تا حدودی مناسب	(۰/۵، ۰/۷، ۰/۹)
مناسب	(۰/۷، ۰/۹، ۱)
بسیار مناسب	(۰/۹، ۱، ۱)

منبع (عطایی، ۱۳۸۹: ۵۴)

مطابق اعداد فازی مثلثی آورده شده است. البته در جداول فازی شاخص سرمایه اجتماعی هم پیوندی با شناسه A، سرمایه اجتماعی اتصالی با شناسه B و سرمایه اجتماعی مربوط کننده با شناسه C مشخص شده‌اند.

بعد از فازی سازی وزن‌های به دست آمده مطابق اعداد مثلثی فازی، جداول مقایسه زوجی برای ارزیابی اهمیت اولیه شاخص‌ها و متغیرها از دیدگاه کارشناسان تشکیل گردید. در این قسمت به جهت طولانی بودن جداول یاد شده، در جدول ۴ یک نمونه ماتریس مقایسه زوجی برای شاخص‌های سه گانه

جدول (۴) نمونه‌ای از جدول مقایسه زوجی شاخص‌های پژوهش

شناسه	A			B			C		
A	۱	۱	۱	۰/۷	۰/۹	۱	۰/۵	۰/۷	۰/۹
B	۱/۴۲	۱/۱۱	۱	۱	۱	۱	۰/۳	۰/۵	۰/۷
C	۰/۲	۱/۴۲	۱/۱۱	۳/۳۳	۰/۲	۱/۴۲	۱	۱	۱

$$S_i = \sum_{i=1}^m M_{gi}^i \otimes \left[\sum_{i=1}^n \sum_{i=1}^m M_{gi}^i \right]^{-1}$$

$$\sum_{i=1}^n \sum_{i=1}^m M_{gi}^i = \left(\sum_{i=1}^n l_i, \sum_{i=1}^n m_i, \sum_{i=1}^n u_i \right)$$

$$\left[\sum_{i=1}^n \sum_{i=1}^m M_{gi}^i \right]^{-1} = \left(\frac{1}{\sum_{i=1}^n l_i}, \frac{1}{\sum_{i=1}^n m_i}, \frac{1}{\sum_{i=1}^n u_i} \right)$$

بعد از انجام مرحله مقایسه زوجی برای شاخص‌های پژوهش این مرحله جداگانه برای متغیرهای پژوهش نیز انجام شد. بعد از این مرحله به محاسبه S_i که از روابط زیر حاصل می‌شود، اقدام شد.

متغیرهای ۱۵ گانه پژوهش، فقط جدول مربوط به شاخص‌های سه‌گانه آورده شده است.

به علت بزرگ بودن جداول مربوطه در مرحله محاسبه S_i و طولانی بودن آنها به خصوص برای

جدول (۵) محاسبه میزان S_i برای شاخص‌های پژوهش

شناسه	S_i	مقدار فازی		
		L	M	U
A	S_1	۰/۰۲۸	۰/۴۰۷	۳/۹۸
B	S_2	۰/۰۲۳	۰/۳۱۲	۲/۷۲
C	S_3	۰/۰۴۱	۰/۲۷۹	۳/۹۸

محاسبه وزن نرمالیزه نشده W' و وزن نرمالیزه شده نهایی W برای شاخص‌ها و متغیرهای پژوهش شد.

بعد از محاسبه S_i و تعیین درجه بزرگی آنها نسبت به هم که برای یکدست سازی وزن‌های به دست آمده با استفاده از تابع فازی است، اقدام به

جدول (۶) محاسبه وزن غیرنرمال و نرمال شده فازی برای شاخص‌های پژوهش

شاخص	W'	W
سرمایه اجتماعی هم پیوندی	۱	۰/۴۷۴
سرمایه اجتماعی اتصالی	۰/۳۸۴	۰/۱۸۲
سرمایه اجتماعی مربوط کننده	۰/۷۲۴	۰/۳۴۳

این مسأله در حالی است که شاخص سرمایه اجتماعی اتصالی که اشاره به اعتماد و مشارکت بین گروهی شهروندان در محله دارد حائز کمترین وزن از سوی کارشناسان شده است. فرایند محاسبه وزن نرمال نشده و نرمال شده فازی نهایی برای متغیرهای پژوهش نیز محاسبه شده است که در جدول ۷ آمده است. در جدول ۸ نیز متغیرهای مربوط به سرمایه اجتماعی هم پیوندی با شناسه A1, A2 و... متغیرهای مربوط به سرمایه اجتماعی اتصالی با شناسه B1, B2 و... و

ارزیابی وزن نهایی شاخص‌های سه‌گانه سرمایه اجتماعی از دیدگاه کارشناسان نشان می‌دهد که از دیدگاه آنها، شاخص سرمایه اجتماعی هم‌پیوندی که اشاره به اعتماد، انسجام و همبستگی خانوادگی و خویشاوندی در محله دارد با ۰/۴۷۴ وزن فازی نهایی از دو شاخص دیگر حائز بیشترین وزن گردیده و دارای وضعیت مناسبی است. علت این امر از دیدگاه کارشناسان حفاظت از سنت‌ها و فرهنگ خانوادگی در مقابل سایر اقوام محله و تعصب‌گرایی در مباحث خانوادگی و خویشاوندی در محله عنوان شده است.

متغیرهای مربوط به سرمایه اجتماعی مربوط کننده با شناسه C1، C2 و... آمده است.

جدول (۷) محاسبه وزن فازی غیرنرمال و نرمال شده فازی برای متغیرهای پژوهش

شناسه	W'	W	شناسه	W'	W	شناسه	W'	W
A_1	۰/۶۷۸	۰/۰۸۹	B_1	۰/۴۵۷	۰/۰۳۴	C_1	۰/۵۷۸	۰/۰۶۶
A_2	۰/۶۷۴	۰/۰۸۷	B_2	۰/۴۸۹	۰/۰۵۶	C_2	۰/۵۸۳	۰/۰۶۸
A_3	۰/۶۶۷	۰/۰۷۶	B_3	۰/۴۶۶	۰/۰۴۶	C_3	۰/۵۸۵	۰/۰۶۹
A_4	۰/۶۷۱	۰/۰۷۹	B_4	۰/۴۸۷	۰/۰۵۵	C_4	۰/۶۳۳	۰/۰۷۸
A_5	۰/۶۷۲	۰/۰۸	B_5	۰/۴۸۳	۰/۰۵۲	C_5	۰/۵۷۱	۰/۰۶۵

اعضای خانواده به انجام کارهای مشارکتی با ۰/۰۸۷ و میزان اعتقاد به مشارکت همراه با خویشاوندان با ۰/۰۸ وزن فازی نهایی حائز بیشترین وزن‌ها شده‌اند. در ادامه فرایند پژوهش حاضر سعی شد تا دیدگاه ساکنان محله عامری اهواز نسبت به اولویت بهبود شرایط شاخص‌های سرمایه اجتماعی در محله مورد سنجش و ارزیابی قرار گیرد. برای این کار از آزمون آماری T در قالب نرم افزار SPSS استفاده شد.

مجموع وزنی کسب شده نرمال (W) برای همه متغیرهای ۱۵ گانه عدد ۱ را نشان می‌دهد که در این بین با توجه به وزن‌های کسب شده از سوی شاخص‌های سه گانه پژوهش، متغیرهای مربوط به شاخص سرمایه اجتماعی هم پیوندی نیز به مراتب دارای وزن‌های بیشتری نسبت به سایر متغیرها شدند. متغیرهایی چون میزان اعتماد و همبستگی خانوادگی در برخورد با مشکلات با وزن ۰/۰۸۹، میزان علاقه

جدول (۸) میزان تأثیر متغیرهای شاخص سرمایه اجتماعی هم پیوندی در سرمایه اجتماعی محله عامری

رتبه	اختلاف از میانگین	انحراف از معیار	مقدار ویژه	گویه (متغیرها)	شاخص
۱	۱/۵۳	۰/۰۸۳	۴/۰۳	میزان اعتماد و همبستگی خانوادگی در برخورد با مشکلات	۱ ۲ ۳ ۴ ۵
۲	۱/۴۶	۰/۰۸۹	۳/۹۶	میزان علاقه اعضای خانواده به انجام کارهای مشارکتی	
۳	۱/۳۳	۰/۰۹۳	۳/۸۳	میزان همکاری و همفکری در مسایل خانوادگی با خویشاوندان	
۵	۱/۱۴	۱/۰۲	۳/۶۴	اعتماد و مشارکت اقتصادی با خویشاوندان	
۴	۱/۲۷	۰/۰۹۶	۳/۷۷	میزان اعتقاد به مشارکت اجتماعی همراه با خویشاوندان	

متغیرهایی چون میزان اعتماد و همبستگی خانوادگی در برخورد با مشکلات با میزان مقدار ویژه ۴/۰۳،

ارزیابی اولیه تأثیر متغیرهای سرمایه اجتماعی هم پیوندی از دیدگاه شهروندان نشان می‌دهد که

بوده و متعاقباً از میزان تأثیرگذاری بیشتری در سطح سرمایه اجتماعی محله برخوردارند. این گفته از آنجا ناشی می‌شود که میزان مقدار ویژه به‌دست آمده برای متغیرهای شاخص سرمایه اجتماعی هم پیوندی از میزان میانگین مبنا نیز بیشتر است.

میزان علاقه اعضای خانواده به انجام کارهای مشارکتی با مقدار ویژه ۳/۹۶ و میزان همفکری و همکاری با خویشاوندان در مسایل خانوادگی با مقدار ویژه ۳/۸۳ از متغیرهایی هستند که در بعد سرمایه اجتماعی هم‌پیوندی از دیدگاه شهروندان دارای وضعیت بهتری

جدول (۹) میزان تأثیر متغیرهای شاخص سرمایه اجتماعی اتصالی در سرمایه اجتماعی محله عامری

شاخص	گویه (متغیرها)	مقدار ویژه	انحراف از معیار	اختلاف از میانگین	رتبه
میزان اعتماد	میزان اعتماد به همسایگان و غریبه‌ها	۱/۸	۱/۴۶	-۰/۷	۳
	میزان اعتقاد به مشارکت اجتماعی با سایر شهروندان	۱/۹	۱/۴۲	-۰/۶	۲
	میزان علاقه به عضویت در تشکل‌ها و نهادهای شهروندی	۱/۹۵	۱/۳۴	-۰/۵۵	۱
	میزان علاقه به مشارکت در طرح‌های شهری با سایر شهروندان	۱/۷۸	۱/۵۲	-۰/۷۲	۵
	میزان اعتماد به عملکرد اجتماعی و مشارکتی ساکنان محله	۱/۷۴	۱/۴۹	-۰/۶۸	۴

طرح‌های شهری با سایر شهروندان با میزان ۰/۷۲-، میزان اعتماد به عملکرد اجتماعی و مشارکتی ساکنان محله با ۰/۶۸-، و میزان اعتماد به همسایگان و غریبه‌ها با میزان اختلاف از میانگین منفی ۰/۷- دارای تأثیر چندانی در سرمایه اجتماعی مورد نظر آنها در محله نبوده و متعاقباً دارای وضعیت نامناسبی در محله عامری اهواز است.

نتایج جدول ۹ نشان می‌دهد که از دیدگاه شهروندان، متغیرهای شاخص سرمایه اجتماعی اتصالی دارای وضعیت نامناسبی بوده و میزان مقدار ویژه به‌دست آمده برای آنها کمتر از میانگین مبنا ارزیابی شده است. اختلاف از میانگین‌های منفی به‌دست آمده برای متغیرهای این شاخص نشان می‌دهد که متغیرهایی چون علاقه به مشارکت در

جدول (۱۰) میزان تأثیر متغیرهای شاخص سرمایه اجتماعی مربوط کننده در سرمایه اجتماعی محله عامری

شاخص	گویه (متغیرها)	مقدار ویژه	انحراف از معیار	اختلاف از میانگین	رتبه
میزان اعتماد کننده	میزان اعتماد به عملکرد مسئولان و مدیران شهری	۲/۰۱	۱/۱۲	-۰/۰۴	۳
	میزان مشارکت در انتخابات شوراهای شهر	۲/۶۵	۱/۰۱	۰/۱۵	۱
	میزان علاقه به مشارکت در طرح‌های شهری با مسئولان و مدیران شهری	۱/۹۹	۱/۲۷	-۰/۵۱	۴
	میزان اعتماد به طرح‌ها و برنامه‌های مدیران و مسئولان شهری	۲/۰۲	۱/۰۴	-۰/۴۸	۲
	میزان اعتماد به مشارکت پذیری و نقدپذیری مسئولان و مدیران شهری	۱/۷۹	۱/۳۲	-۰/۷۱	۵

تحلیل تأثیر متغیرهای شاخص سرمایه اجتماعی مربوط کننده از دیدگاه شهروندان محله عامری نشان می‌دهد که غیر از متغیر مشارکت در انتخابات شوراهای شهر با میزان مقدار ویژه ۲/۶۵، بقیه متغیرها با توجه به میزان مقدار ویژه آنها که کمتر از میانگین مبنا است، دارای شرایط مناسبی در محله نیست. در این بین متغیر میزان اعتماد به مشارکت پذیری و نقدپذیری مسوولان و مدیران شهری با میزان مقدار ویژه ۱/۷۹، دارای وضعیت نامناسبی از سوی شهروندان ارزیابی شده است. این نتیجه نشان می‌دهد که به دلیل بی اعتمادی به مسئولان و سیاست‌گذاران شهری شهروندان اعتمادی به مشارکت پذیری و

نقدپذیری مدیران و مسئولان شهری ندارند. حتی با میزان مقدار ویژه پایین به دست آمده برای متغیر علاقه به مشارکت در طرح‌های شهری با مسئولان و مدیران شهری، شهروندان با توجه به وضعیت موجود، علاقه‌ای به مشارکت در طرح‌های توسعه شهری با مسئولان را نیز ندارند که حکایت از وضعیت نامناسب این متغیرها در محله است. در ادامه فرایند تحلیل اولویت شاخص‌های سرمایه اجتماعی محله عامری اهواز، این هدف از طریق میزان مقدار ویژه کلی برای سه شاخص اصلی، درصد واریانس مقدار ویژه و درصد واریانس تجمعی مورد ارزیابی قرار گرفته است.

جدول (۱۱) اولویت‌بندی شاخص‌های تأثیرگذار بر سرمایه اجتماعی محله عامری اهواز

شاخص	مقدار ویژه	درصد واریانس مقدار ویژه	درصد واریانس تجمعی
سرمایه اجتماعی هم‌پیوندی	۴/۰۳	۴۱/۱۲	۴۱/۱۲
سرمایه اجتماعی اتصالی	۱/۸۷	۱۹/۷۳	۶۰/۸۵
سرمایه اجتماعی مربوط کننده	۲/۹۲	۳۱/۵۴	۹۲/۳۹

با توجه به نتایج جدول ۱۱، هر چند شاخص‌های سه‌گانه در مجموع ۹۲ درصد از واریانس داده‌های سرمایه اجتماعی در محله عامری را تبیین می‌کنند، ولی با نگاهی به مقدار ویژه به دست آمده برای این شاخص‌ها مشاهده می‌شود که شاخص سرمایه

اجتماعی اتصالی با میزان ۱/۸۷ دارای وضعیت نامناسبی نسبت به دو شاخص دیگر در کاربست سرمایه اجتماعی و پیگیری آن در محله عامری اهواز است.

جدول (۱۲) تحلیل آماره T از اولویت شاخص‌های سرمایه اجتماعی در محله عامری اهواز

مقدار میانگین: ۲/۵						شاخص‌ها
با سطح اطمینان ۹۵٪						
معنی داری	بیشترین	کمترین	اختلاف از میانگین	Df	T	
۰/۰۰۰	۰/۵۵۴	۰/۴۳۵	۱/۵۳	۳۲۱	۲۱/۳۱	سرمایه اجتماعی هم پیوندی
۰/۰۰۲	-۰/۵۱۶	-۰/۷۶۱	-۰/۶۳	۳۲۱	-۲/۵۴۳	سرمایه اجتماعی اتصالی
۰/۰۰۱	۰/۶۰۹	-۰/۲۳۴	۰/۴۲	۳۲۱	۱/۷۶۳	سرمایه اجتماعی مربوط کننده

از این کار تشخیص میزان تحقق شاخص‌های سه گانه سرمایه اجتماعی از دیدگاه کارشناسان و تشخیص میزان اولویت هر کدام از شاخص‌ها برای بهبود وضعیت آن در جهت پیشبرد رهیافت سرمایه اجتماعی در محله عامری از دیدگاه شهروندان بود. برای دستیابی به هدف اول پژوهش از نظرات ۱۵ نفر از کارشناسان که از اعضای شورای اسلامی و شهرداری منطقه ۱ اهواز بودند در قالب مدل تحلیل سلسله مراتبی فازی استفاده شد و جهت دستیابی به هدف دوم پژوهش از نظرات ۳۲۲ نفر از ساکنان محله در قالب آزمون T در نرم افزار SPSS استفاده شد. نتایج پژوهش نشان داد که اولاً از دیدگاه کارشناسان و بر مبنای نتایج مدل تحلیل سلسله مراتبی فازی، سرمایه اجتماعی هم پیوندی که اشاره به اعتماد و مشارکت درون گروهی ساکنان دارد بهتر از بقیه شاخص‌های سرمایه اجتماعی در محله عامری اهواز تحقق یافته است. نتایج این مرحله نشان داد که به علت قومیت‌گرایی و عدم اعتماد پایدار و قابل اتکای بین گروهی و فراگروهی در بین ساکنان محله عامری و به علت حفاظت از سنت‌ها و فرهنگ خانوادگی در مقابل سایر اقوام محله و تعصب‌گرایی در مباحث

تحلیل نهایی آماره T به خوبی نشان می‌دهد که سرمایه اجتماعی از نوع اتصالی که در واقع اشاره به اعتماد و مشارکت بین گروهی ساکنان در محله عامری دارد با میزان اختلاف از میانگین مبنای منفی؛ یعنی $-۰/۶۳$ دارای وضعیت مناسبی در محله نیست و نظرات ساکنان محله نشان می‌دهد که اولویت اصلی بهبود شرایط سرمایه اجتماعی در جهت تحقق آن در محله، سرمایه اجتماعی اتصالی خواهد بود. شاخصی که به اعتماد، انسجام و مشارکت بین گروهی شهروندان با همدیگر و همکاری آنها با هم دیگر در اشکال گوناگون در جهت بهبود شرایط اجتماعی و اقتصادی و فرهنگی محله است.

نتیجه‌گیری

با توجه به اهمیت مفهوم سرمایه اجتماعی و ضرورت تقویت و بروز مؤلفه‌های آن در شهرها، در پژوهش حاضر با انتخاب محله عامری شهر اهواز به عنوان یکی از محلات با تنوع قومیتی و شهروندانی با طبقات اجتماعی و اقتصادی متنوع سعی گردید مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در سه بعد هم پیوندی، اتصالی و مربوط کننده مورد سنجش قرار گیرد. هدف

- همفکری و ایجاد اعتماد از سوی مدیران و سیاست‌گذاران شهری برای ساکنان در راستای نظارت، تدوین و نحوه اجرای طرح‌های توسعه شهری؛

- تشریح مزایا و فواید تشکیل احزاب، گروه‌ها و تشکل‌های مشارکتی و همیاری بین شهروندان برای ساکنان در جهت حل سریع مشکلات و چالش‌های محله.

منابع

پورمحمدی، محمدرضا؛ حسین‌زاده دلیر، کریم؛ پیری، عیسی. (۱۳۹۰). *تحلیلی بردگرگونی کیفی سرمایه اجتماعی در نظام شهری، نمونه موردی نظام شهری استان آذربایجان شرقی، نشریه مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، ۱، (۳): ۱-۱۹.*

پیرزاده حسین. (۱۳۸۷). *اصلاح نظام مدیریت توسعه شهری در ایران، چاپ اول، انتشارات وزارت مسکن (راه و شهرسازی)، تهران.*

تاجبخش، غلامرضا. (۱۳۹۲). *بررسی میزان سرمایه اجتماعی در بین حاشیه نشینان شهر ایلام، فصلنامه مطالعات جامعه‌شناختی شهری، ۹: ۹۷-۱۲۴.*

خواجه شاهکوهی، علیرضا؛ مدانلو، مسعود؛ صمدی، رضا. (۱۳۹۲). *بررسی نقش سرمایه اجتماعی در نوسازی بافت‌های فرسوده شهری نمونه موردی: شهر جویبار، فصلنامه جغرافیا و آمایش شهری و منطقه‌ای، ۸: ۱۵-۲۶.*

خانوادگی و خویشاوندی در سطح محله وضعیت شاخص‌های سرمایه اجتماعی اتصالی و مربوط کننده از لحاظ میزان تحقق آنها در محله مناسب نیست. مرحله دوم پژوهش در راستای تشخیص اولویت شاخص‌ها در جهت بهبود سرمایه اجتماعی محله از دیدگاه شهروندان نشان داد که سرمایه اجتماعی اتصالی که اشاره به سرمایه‌هایی چون مشارکت و اعتماد اجتماعی در سطح بین گروهی یعنی شهروندان با هم دیگر دارد دارای وضعیت مناسبی در محله عامری اهواز نیست که علت عمده این مسأله را باید در مبحث قومیت‌گرایی در محله و عدم اعتماد و مشارکت ساکنان با هم ارزیابی کرد، چرا که میزان پایین سطح ارزیابی متغیرهایی چون می‌دهد که متغیرهایی چون علاقه به مشارکت در طرح‌های شهری با سایر شهروندان و میزان اعتماد به عملکرد اجتماعی و مشارکتی ساکنان محله گواه این مدعاست.

پیشنهادها

با توجه به نتایج به دست آمده پژوهش پیشنهادهای زیر در راستای اولویت‌گذاری و تقویت مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی ارائه می‌شود:

- تقویت میزان اعتماد و مشارکت ساکنان در طرح‌های توسعه شهر از طریق نظرخواهی و دادن فرصت مشارکت و نظارت؛

- تشویق ایجاد نهادها و تشکل‌های مردم نهاد با همیاری ساکنان در محله برای ارائه راه کارها در مورد برنامه‌ها، مسایل و چالش‌های موجود در سطح محله؛

- نقدپذیری و شفافیت مسئولان و مدیران شهری در برخورد با مسایل و مشکلات ساکنان محله؛

سوری، علی. (۱۳۹۳). سرمایه اجتماعی و رشد در ایران. فصلنامه پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی، ۲۲، (۶۹): ۱۱-۲۷.

عینالی، جمشید؛ فراهانی، حسین؛ جعفری، نسرين. (۱۳۹۳). ارزیابی نقش سرمایه اجتماعی در کاهش اثرات سانحه زلزله دردهستان سجاسرود- شهرستان خدابنده، فصلنامه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، ۱۴، (۳۲): ۱۸-۳۷.

حقیقتیان، منصور. (۱۳۹۳). بررسی تاثیر سرمایه اجتماعی بر کیفیت زندگی (مورد مطالعه: زنان شهر اصفهان)، فصلنامه علوم اجتماعی، ۷، (۲۳): ۱۳-۲۹.

Bauernschuster. S , Falck, O and Woessmann. L. (2014). *Surfing alone? The internet and social capital: Evidence from an unforeseeable technological mistake*. Journal of Public Economics., 117, 73-89.

Bebbington, L. (2009). **Social capital**. *Encyclopedia of Human geography*. 28., 164- 173.

Besser. T. (2009). *Changes in small town social capital and civic engagement*. Journal of Rural studies, 25.,: 185-193

Beuningen. J and Schmeets. H. (2009). *urban regeneration and social capital in China: A case study of the Drum Tower Muslim District in Xi'an Original Research Article*. Journal of Cities. 35, 14-25.

Blanco, H and Campbell. T. (2006). *Social capital of cities: Emerging networks of horizontal assistance*. Journal of Technology in Society. 28., 169-181.

Carpenter. P, Danier. G and Takahashi. L. (2004). *Cooperation, trust, and social capital in Southeast Asian urban slums*. Journal of Economic Behavior & Organization, 55., 533-551.

Carpiano. R and Fitterer. L. (2014). **Questions of trust in health research on social capital: What aspects of personal**

عطایی، محمد. (۱۳۹۰). **تصمیم‌گیری‌های چند معیاره فازی**، چاپ اول، انتشارات دانشگاه صنعتی شاهرود.

فیروزآبادی، سیداحمد؛ حسینی، سیدرسول؛ قاسمی، روح‌اله. (۱۳۸۹). **مطالعه شاخص‌ها و رتبه‌ی توسعه‌ی اجتماعی در استان‌های کشور و رابطه‌ی آن با سرمایه‌ی اجتماعی**، فصلنامه رفاه اجتماعی، ۱۰، (۳۷): ۹۳-۵۷.

موسوی، میرنجف؛ قنبری، حکیمه. (۱۳۹۱). **تحلیل فضایی رابطه سرمایه اجتماعی با توسعه پایدار شهری**، فصلنامه جغرافیا و آمایش شهری و منطقه‌ای، ۶: ۱-۱۹.

مهديزاده، جواد. (۱۳۸۵). **برنامه ریزی رهبردی توسعه شهری**، چاپ سوم، انتشارات پیام سیماگران.

هاشمیان فر، سیدعلی؛ امامی، پری‌رخ؛ زرنندی، مرجان؛ عطایی، پری. (۱۳۹۲). **بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر احساس امنیت در بین ساکنان مجتمع‌های مسکونی شهر اصفهان در سال ۱۳۹۲**، فصلنامه مطالعات جامعه‌شناختی شهری، ۸: ۱۶۳-۱۸۲.

ابراهیم‌زاده، عیسی؛ زارع، محمد. (۱۳۹۲). **سنجش میزان سرمایه اجتماعی، مشارکت و توسعه پایدار شهری موردشناسی؛ منطقه سه کلانشهرزاهدان**، فصلنامه جغرافیا و آمایش شهری ° منطقه‌ای، ۴، (۱۱): ۲۴-۳۹.

- Maru Y., Macalister R, Smith M, Stafford. S. (2007). *Modeling community interactions and social capital dynamics: the case of regional and rural communities of Australia*. Agricultural systems. 92, 179-200.
- McDonald. S. (2011). *what's in the "old boys" network? Accessing social capital in gendered and radicalized networks*. Journal of Social Networks. 33, 317-330.
- Obied. S, Gitelman. V and Baron-Epel. O. (2014). **The relationship between social capital and traffic law violations**. Accident Analysis & Prevention, 71, 273-285.
- Prayitno. G , Matsushima. L, Jeong. .H and Kobayashi. K. (2014). **Social Capital and Migration in Rural Area Development**. Procedia Environmental Sciences, 20, 543-552.
- Shideler. W and Kraybill. S. (2009). *Social capital: An analysis of factors influencing investment*. Journal of Socio-Economics, 38, 443-455.
- Sun.Y and Shang. S. (2014). **The interplay between organizational social media use and social capital**. Computers in Human Behavior, 37, 334-341.
- Tsai. D, Ma. hieh-Peng L, Chiu, K and Chen. H. (2014). **Group social capital in virtual teaming contexts: A moderating role of positive affective tone in knowledge sharing**. Technological Forecasting and Social Change, 86, 13-20.
- Yip. W, A. Lee. D and Wang.I. (2007). **Does Social capital enhances health and well-being? Evidence from rural china**. Social science and Medicine.,64: 35- 49.
- network social capital do they measure?** Social Science & Medicine,. 116, 225-234.
- Carpiano. R and Hystad. W.. (2011). *Sense of community belonging" in health surveys: What social capital is it measuring?* Journal of Health & Place,. 17,. 606-617.
- Chuang Y. (2008). *Gender differences in relationships between social capital and individual smoking and drinking behavior in Taiwan*. Journal of Social science and Medicine. 67,.1321-1330.
- Dinga. E. (2014). **Social Capital and Social Justice**. Procedia Economics and Finance, 8,. 246-253.
- EU .(2009). *Social capital indicator realized in EU countries*. EU.
- Fisstola. R. (2011). *the unsustainable city. Urban entropy and social capital: the needing of a new urban planning*. Journal of Procedia Engineering. 21, 976-984.
- Huang J. Brink M.V.D Groot W. (2009). **A meta - analysis of the effect of education on social capital**, Economics of education review. 28. 454 464.
- Jones. H , Moore S. (2012). *Network social capital, social participation, and physical inactivity in an urban adult population*. Journal of Social Science & Medicine. 74,. 1362-1367.
- Kim. D and Kawachi. I. (2013). *Urban Social Environment*. Journal of encyclopedia of environmental health. 576-577.
- Lee. L and Kartika. N. (2014). **The influence of individual, family, and social capital factors on expatriate adjustment and performance: The moderating effect of psychology contract and organizational support**. Expert Systems with Applications, 54, 83-5494.